

כשרות רגילה – לכתחילה?

הרב צבי בן ראובן

הקדמה

בעידן השפע הכלכלי שאנו מצויים בו בחסדי ה' יתברך עלינו, התרגלנו לשפע של מוצרי צריכה בכלל ומוצרי מזון בפרט. עם ריבויים של מוצרים אלה ומורכבות התעשייה המייצרת אותם – נוצר גם עולם מושגים שלם הנוגע לכשרותם: 'רבנות', 'בד"ץ', 'כשרות רגילה', 'מהדרין', 'חלק', 'גלאט', 'כשרויות חו"ל שונות ומגוונות, ועוד מושגים שונים שלא תמיד ברורים לצרכן הפשוט, שלרוב אינו מצוי בעולם הכשרות על מושגיו והגדרותיו השונים.

במסגרת מאמר זה ננסה לפשט את שתי ההגדרות הכי כלליות ומפורסמות בעולם הכשרות, שיעזרו לכל אחד לבנות ולו את המדדים הראשוניים שעל פיהם הוא יחליט מה לצרוך בצורה נבונה: **'מהדרין'**, ו-**'כשר'** (כשרות רגילה).

יש לציין שהגדרות אלה הן בגדר 'אידיאלי', ולא בהכרח משקפות את הגדרותיהם והתנהלותם של גופי הכשרות השונים בשטח. כלומר לא כל גוף כשרות שמגדיר את עצמו כ'מהדרין' אכן מקפיד על הגדרות אלה, וכן לא כל מוצר שמצוין עליו 'כשר' אכן מתאים להגדרות האידיאליות של 'כשרות רגילה'.

הגדרת כשרות 'מהדרין': גופי כשרות המגדירים עצמם 'מהדרין' יסמכו כמה שפחות על שיטות המקילים בסוגיות שיש בהן מחלוקות הפוסקים, וישתדלו להתאים את רמת הכשרות לכל הידורי הכשרות של כל הקהילות השונות.

הגדרת כשרות 'רגילה': גופי כשרות המעניקים כשרות 'רגילה' סומכים על שיטות המקילים בסוגיות השנויות במחלוקת, אולם ישנה הקפדה ושמירה מפני כל שאר פרצות הכשרות האפשריות. כלומר **הפיקוח הוא 100%**, בעוד הקריטריונים ההלכתיים נסמכים על שיטות מקילות מוצקות (ולא כאלה שאינן באות לידי ביטוי משמעותי בפוסקים).

ברור שגם במערכת הכשרות הרגילה האוכל צריך להיות כשר במאת האחוזים, אין שום מקום להקל ראש בהשגחה על מערכת זו. לכן השאיפה אמורה להיות מקסימום כשרות גם במערכת הכשרות הרגילה.

ישנם פוסקים שפסקיהם נתקבלו ללא עוררין, כפסקי מרן הבית יוסף על בני עדות המזרח, ופסקי הרמ"א על בני אשכנז. מערכת כשרות הבאה לשרת את מכלול שומרי הכשרות אינה יכולה להקל כנגד אחת מהשיטות הללו, גם אם אינה אלא כשרות רגילה ולא כשרות מהודרת.

לסיכום, גם צרכנים שמבחינתם מספיקה הכשרות הרגילה והבסיסית, בדרך כלל יהיו מעוניינים בכשרות **מהימנה** שעומדת בכללי הכשרות ע"פ ההלכה **לכתחילה** ושומרת כראוי על נוהלי הכשרות. בהמשך המאמר נעמוד על כך שאין זה ברור מאליו שכל גוף כשרות עומד בציפייה בסיסית זו.

הגדרות לכתחילה ודיעבד

כדי להבין את המצופה מכל גוף כשרות, גם אם הוא מוגדר ככשרות רגילה, ולשים לב לפערים שנוצרו בין ציפיות אלה לבין המציאות בשטח – צריך להבין כראוי את ההגדרות 'לכתחילה' ו'דיעבד'. מובן שאלו הגדרות שיש מה לדון בהן הרבה מעבר למסגרת שבה נכתב מאמר זה, וכפי שנראה לקמן חלקן גם משתנות לפי המקום והזמן. ובכל זאת נשתדל לתת כלים שיעזרו לנו לצרוך כשרויות שהתנהלות שלהן היא לכתחילה מחד גיסא, ומאידך גיסא לזהות גופי כשרות שאנו מזהים בהם התנהלות ופסיקה של 'דיעבד'.

1. 'לכתחילה': מצב שמוגדר כ'לכתחילה' יוגדר כמצב הרצוי – האידיאלי.

2. 'דיעבד': המושג 'דיעבד' כולל סוגים שונים של מצבים לא אידיאליים:

- א. 'לאחר מעשה' – מצב שבו נעשה מעשה אסור שכבר אין אפשרות לתקנו,² אך מאחר שהוא אסור רק מדרבנן³ – התירו בתנאים מסוימים להשתמש בו וליהנות מתוצאותיו.
- ב. מצבים מסוימים של 'מכוי סתום' – כגון כלי חרס שבושלו בו בישולי גויים וצריך להכשירו. אף שאין אפשרות להכשיר כלי חרס, שהרי טעם הבלוע בו "אינו יוצא מידי דופיו לעולם"⁴ – מאחר שאיסור בישולי גויים הינו איסור דרבנן שאין לו עיקר

1. עיין באנציקלופדיה תלמודית כרך ז, דיעבד (המתחיל בטור תו).
 2. שו"ת הרמ"א סימן נו: "ואפי' אם יאמרו שהכל היה דיעבד ובדיעבד כשר, זה אינו קרוי דיעבד אלא לכתחילה כיון שלא נשאת ויוכל לתקן את אשר עיתו בגט כשר".
 3. תוספות מסכת קידושין דף נה עמוד ב, סוף דיבור המתחיל 'אין לוקחין': "...והוא אמר בכל זכותי דכל דבר שהוא דרבנן בדיעבד מהני".
 4. פסחים ל עמ' ב.

מהתורה,⁵ פסק השו"ע⁶ למעשה שמותר להשתמש בו לאחר שיגעילו אותו שלוש פעמים – פעולה שחלק מהראשונים⁷ ע"פ הירושלמי⁸ ראו בה שהיא מועילה להכשר כלי חרס במקרים מסוימים. כלומר ישנם מקרים שבהם מתירים מראש לעשות משהו שנוגד את המצב הרצוי והאידיאלי, משום שאין אפשרות אחרת, ומדובר על איסור קל' יחסית.

ג. 'שעת הדחק' – בדומה לסעיף הקודם, במציאות שבה קשה (דחק) לקיים דין מסוים שנאסר רק לכתחילה, יהיה מותר לנהוג לכתחילה בניגוד לרצוי והאידיאלי. לדוגמה, השו"ע אסר לכתחילה לאכול מאכל צונן בכלים של גויים, אך הט"ז⁹ מביא את התורת חטאת שהתיר בכלי צונן ונקי¹⁰ לכתחילה כאשר מתארח אצל גויים, מאחר שזו מציאות שמוגדרת כ'שעת הדחק'. או כלשון התורת חטאת¹¹ שבשמו הובא דין זה – "ושעת הדחק כגון שנתאכסן בבית העכו"ם **כדיעבד** דמי". יש לציין שהרש"ל¹² חלק על דין זה ואסר שימוש בכלים אף לצורך מאכל צונן **ואף** שמדובר באירוח בלבד.

ד. 'ביטול איסור לכתחילה' – יש מקרים שנראים כדיעבד אך למעשה אינם כאלה. השו"ע¹³ פסק להלכה שאין מבטלים איסור לכתחילה. למשל, אין ליצור לכתחילה תערובת שבה האיסור יתבטל בשישים, ורק אם כבר עשו כך בשוגג, הדבר יהיה מותר כדיעבד. ואומר הרשב"א¹⁴ שאם ביטול זה הפך לדפוס קבוע – הוא **מאבד את ההגדרה שלו כדיעבד** ואסור גם לאחר מעשה, אף שמי שעשה אותו אלו גויים, ולא ישראלים במזיד.

ה. בנושא זה של לכתחילה ודיעבד בהלכה, ישנו לפעמים תהליך של הוצאת היתרים הלכתיים מהקשרם. בתהליך זה היתרים שפוסקי הלכה נדרשים אליהם במקרים מיוחדים ובמצבים מורכבים – הופכים להיות היתרים רווחים בכל זמן ובכל מצב, זאת

5. בית יוסף יו"ד קי"ג סעיף ט"ז, והביאו ערוך השולחן יו"ד קי"ג, ס"ק נ'.

6. שו"ע סימן קי"ג סעיף ט"ז.

7. בעל העיטור שער הכשר, עמ' 28 בדפוס וילנא; ברשב"א בתורת הבית ב"ד ש"ד; במאירי ע"ז עו: ד"ה כלי חרס.

8. תרומות פרק יא הלכה ד.

9. יו"ד סימן צ"א ס"ק ב' בסופו.

10. משבצות זהב סימן צ"א ס"ק ב'.

11. כלל י"ז ס"ק ד' בסופו.

12. הובא בט"ז יו"ד סימן צ"א ס"ק ב'.

13. שו"ע יו"ד סימן צ"ט סעיף ה'.

14. תשובות הרשב"א ח"ג סי' ריד. שו"ע; יו"ד סי' קלד סעי' יג; מגן אברהם, או"ח סי' תמ"ב ס"ק א וס"ק ט"; גיליון המהרש"א, יו"ד תחילת סימן צח, ד"ה איסור שנתערב; משנ"ב סי' תמב ס"ק מ"ה, ועוד פוסקים.

– לא פעם בניגוד לדעתו של פוסק ההלכה שפרסם את תשובתו **בכפוף למציאות מסוימת**. במילים אחרות, הופכים 'דיעבד' ל'לכתחילה'. להלן כמה דוגמאות שיהוו את גוף המאמר.

בישולי גויים

חז"ל אסרו באכילה תבשיל שבושל על ידי גויים, אא"כ ישנה השתתפות של ישראל בתהליך הבישול. נחלקו הראשונים ובעקבותיהם השו"ע והרמ"א ברמת ההשתתפות הנדרשת כדי להגדיר את הבישול כ'בישול ישראל'. בשו"ע¹⁵ נפסק שצריך שישראל יניח את התבשיל על האש, ואילו הרמ"א¹⁶ פסק שדי שידליק את האש בלבד כדי להגדיר את הבישול כבישול ישראל, ואין צורך בהנחת התבשיל על האש.

ברור אם כן שבני עדות המזרח הנוהגים כשיטת בעל השו"ע צריכים להקפיד להניח את התבשיל על האש ולא להסתפק בהדלקת האש בלבד, כמו שכתב הגר"ע יוסף זצוק"ל,¹⁷ וכך גם הובא בכף החיים:¹⁸

"ובהיות שאנו הספרדים ועדות המזרח קבלנו עלינו הוראות מרן השלחן ערוך, אין לנו להקל בזה, מכיון שדעת מרן לאסור אף בדיעבד... וכן העלה בזבחי צדק (שם ס"ק לא), וזו לשונו: ולדין בני הספרדים אין לנו אלא דברי מרן שקבלנו הוראותיו, והדלקת האש או השלכת קיסם וכל שכן חיתוי בגחלים אין בהם תועלת כלל בענין בישולי גויים, ואפילו בדיעבד אסור".

הגר"ע יוסף באותה תשובה שם בשו"ת יחווה דעת, דן במציאות שבה ישנם בתי מלון ומסעדות שבהם ישנה כשרות, אך המשגיחים מקפידים רק להדליק את האש ולא להניח את התבשילים, "ובאמת שרבים מהספרדים ועדות המזרח מתאכסנים בבתי מלון ונכנסים למסעדות ואוכלים שם בסומכם על תעודת הכשרות של הרבנות הראשית, ואין איש שם על לב".

בסופה של תשובה זו ביחווה דעת, מתיר הגר"ע יוסף לבני ספרד לאכול במקומות אלה, מטעמים שונים וצירופי סברות שונות כמו גם כמה וכמה ספקות שיש להביא בחשבון.

15. שו"ע יו"ד סימן קי"ג סעיף ז'.

16. יו"ד סימן קי"ג סעיף ז'.

17. שו"ת יחווה דעת, חלק ה', סימן נ"ד.

18. יו"ד קי"ג ס"ק נג.

פסק זה התפרסם מאוד בציבור, ונוצרה תחושה שמעתה והלאה – ספרדים יוכלו לנהוג בכל זמן ובכל מצב כאשכנזים. זו זוגמה שממחישה מאוד את התהליך שדיברנו עליו לעיל, התהליך שבו היתרים הלכתיים מוצאים מהקשרם והופכים להיות ל'בסיס ההלכה', עד שנעשה בהם שימוש רווח וחופשי, בעוד הגר"ע יוסף בראשית תשובתו כותב במפורש ש"אין לנו להקל בזה... ואפילו בדיעבד אסור", ורק בגלל המציאות שבה בפועל רבים מהספרדים אוכלים במקומות אלו כותב שם – "ונראה **ללמד זכות** על הנוהגים להקל בדבר". כידוע, לימוד זכות אינו מצב של 'לכתחילה' ואינו היתר גורף. אומנם בסוף התשובה כתב שם "**מקום נרחב** לסמוך להקל גם לספרדים ובני עדות המזרח", אך מראשית התשובה ומהיכרות כוללת יותר עם דעתו וגישתו של הגר"ע יוסף לנושא זה – ברור שלכתחילה מציאות זו אינה רצויה.

וכך כותב הראשון לציון הגאון הרב שלמה משה עמאר שליט"א:

"ויותר מזה דמרחן ביחווה דעת דן לגבי האנשים האוכלים שם, שיש להם על מה שיסמוכו, אבל להנהיג הנהגה ציבורית להקל לכתחילה דלא כמרחן הב"י ע"ה, זאת לא אמרה מרחן רבינו עובדיה יוסף זללה"ה מעולם".

ועוד כתב שם בעניין זה: "וגם ענין זה כשרוצים להקל כדי לקרב ולא לרחק, צריך שיקול דעת מעמיק שזה לא יהיה חטאת ציבור ח"ו, וילמדו מזה להוסיף קולות משלהם אשר לא שערום אבותינו, ובפרט במסעדות ובתי המלון, שהטבחים מוסיפים דברים להטעים תבשילים, והיו דברים מעולם שנתפסו באיסורים חמורים, ועי"ז שמצריכים שהיהודי יניח על הכירים או בתנור, נמצא שהיהודי שם בתוך הענינים בין תנור וכיריים, ופוקח עינים, והבא ליטהר מסייעים אותו מן השמים".

כמו כן ישנה הקלטה משיעורו הקבוע של הגר"ע יוסף בבית כנסת היזדים במוצ"ש, שבה אומר הרב במפורש שבמקומות שבהם ישנה השגחה אשכנזית שאינה מקפידה על בישול ישראל לפי השו"ע – "מי שהוא ספרדי אסור לו לאכול שמה!... לנו זה אסור!". הרב שם מתאר איך שכנע את גופי הכשרות האשכנזיים להקפיד על בישולי ישראל לפי השו"ע, כדי לא להכשיל את בני עדות המזרח הפוסקים על פיו.

סיכום:

ודאי שההיתר ההלכתי שהגר"ע יוסף זצוק"ל הגיע אליו לא היווה מבחינתו מציאות הלכתית אידיאלית לכתחילה. לכן הרצה להשתמש בהיתרו של הרב עובדיה לגבי בישולי גויים בבתי עסק, יעשה זאת ע"פ שיקול דעת מרבי **ע"פ ההקשר והיחס של הגר"ע יוסף זצוק"ל עצמו**, ולא באופן גורף תוך התעלמות מדבריו ביחס לאותו נושא.

מעבר לכך – בכל האמור לעיל התייחסנו למי שפוסק כמו הגר"ע יוסף, אך ישנם כמו כן פוסקים אחרים שלא התירו כמותו בכלל. אחד מהם הוא רבי יוסף חיים בשו"ת רב פעלים,¹⁹ ופסק כמותו גם הרב בן ציון אבא שאול (בן תקופתו של הגר"ע יוסף) בשו"ת אור לציון.²⁰ כך פסק בפשטות ה"ר חיים זוד הלוי בשו"ת 'עשה לך רבי'²¹ בשם "רבים מגדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים", כלשונו. וכך פסק למעשה הראשון לציון הרב מרדכי אליהו זצוק"ל²² כאשר הגיעה לפתחו שאלה הנוגעת לאותה מציאות מורכבת שהגר"ע יוסף עסק בה לעיל.

יוצא למעשה שמי שסומך על היתרו של הגר"ע יוסף בבישולי עכו"ם לספרדים בבתי עסק – לא רק שצריך לקחת בחשבון את ההקשר שהוא ניתן בו, אלא לקחת בחשבון גם לא מעט פוסקים שכלל לא הסכימו להיתר זה, כך שהנושא אינו פשוט כלל ועיקר, וכל אחד ינהג כרבותיו.

חלב עכו"ם

פוסק השו"ע בהלכות מאכלי עובדי כוכבים:²³ "חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו, אסור, שמא עירב בו חלב טמא".

בהלכה זו נאמרו כמובן עוד כמה וכמה כללים וסיוגים כאלה ואחרים, אך העיקר הוא שאין לשתות חלב של גויים שנחלב ללא השגחה של ישראל, השגחה שלא התערב חלב של בהמה טמאה, האסור באכילה, בחלב הטהור.

ביחס לנושא זה, ידוע פסקו של הגאון רבי משה פיינשטיין זצוק"ל בשו"ת אגרות משה²⁴ (הערות בסוגריים – של העורך):

"ובדבר החלב של הקאמפאניעס [חברות תעשייתיות] במדינתנו אשר יש פקוח הממשלה ואם יערבו חלב בהמה טמאה יענשו וגם יסגירו את העסק שלהם שלכן ודאי מירתתי [פוחדים] מלערב יש טעם גדול להתיר...".

19. חלק ג - יורה דעה סימן ט.

20. שו"ת אור לציון מבואות יסודות בדרכי ההוראה, ענף ב', סעיף ה.

21. שו"ת עשה לך רב חלק ט סימן יב.

22. תשובתו של הגר"מ אליהו זצוק"ל בשבתו כראש"ל צ, הובאה ע"י הרב עמרם אדרעי בשו"ת 'עמא דבר' חלק א', הלכות בישולי גויים, עמ' קצ"ד.

23. יו"ד, סימן קטו סעיף א.

24. יורה דעה חלק א סימן מז.

בהמשך שם כתב:

"זוהי שאם יערבו יענשו ויצטרכו לסגור העסק שלהם שהוא הרוחה של כמה אלפים והממשלה משגחת אליהם הוא ודאי ידיעה ברורה שהיא כראיה שלא היה בכלל איסור. וזה הוא גם לכו"ע דאין טעם לחלוק בזה ולכן הרוצה לסמוך ולהקל יש לו טעם גדול ורשאי וכמו שמקילין בזה הרוב בנ"א שומרי תורה וגם הרבה רבנים וח"ו לומר שעושין שלא כדוין. אבל מ"מ לבעלי נפש מן הראוי להחמיר ואין בזה משום יוהרא וכך אני נוהג להחמיר לעצמי אבל מי שרוצה להקל הוא עושה כדינא ואין להחשיבו כמזלזל באיסורין".

אנחנו יכולים לראות שיש כאן היתר מוצק מבחינתו של האגרות משה, אלא שמעבר לכך שכתב ש'לבעל נפש מן הראוי להחמיר', בתשובה אחרת כתב:²⁵

"איברא [אמת] דאיכא טעמים להקל במדינה אשר מדיני המדינה אסור למכור חלב שיש בו עירוב חלב טמא **הוא רק בשעת הדחק** [ההדגשה אינה במקור] אף אם גם בטאראנטא [טורונטו – עיר במדינת קנדה] איכא איסור מדיני המדינה, **ולא בשביל יוקר מעט**. ובפרט אלו שכבר נהגו הרבה שנים שלא לסמוך על הטעמים להקל, אלא על השגחת ישראל כדין, שעליהם יש איסור מדין נדר דהנהגה הרבה שנים".

"וגם על גבינות הא ליכא היתר ההוא ורק מצד שמקילין בחלב נתרגלו להיות מקילין אף בגבינות. ולכן ודאי יש להזדרז בזה ביותר, ולחזק ידי יראי השי"ת העוסקים בזה, שיתקיים החלב שתחת השגחת ישראל בטאראנטא. ויתרבו חרדים לדברי התורה שיקחו חלב זה, וכל המינים מהחלב שתחת השגחה, אשר ממילא גם יוזל המקח, ולא יקשה הדבר לשום אדם".

סיכום:

אף שלשיטתו של בעל האגרות משה יש להקל בחלב שנחלב ע"י חברות שנמצאות תחת פיקוח ממשלתי וחוקי המדינה הכוללים קנסות למפר אותם – הוא בעצמו כתב שקולא זו שייכת רק לשעת הדחק ולא במקומות שבהם חלב ישראל הוא קצת יותר יקר, וכל שכן לא במקומות שבהם נהגו במשך שנים לשתות רק חלב ישראל. על פי זה נשאל – האם מי שחי במדינת ישראל שבה יש שפע של חלב ישראל נזקק לקולא זו? האם מי ששוהה בחו"ל לתקופות קצרות, כגון לצורכי עבודה או טיול, נזקק לקולא זו?

25. שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ד סימן ה.

מעבר לכך, גם היתר זה אינו נחלת כל הפוסקים כמובן. פוסקים כמו ערוך השולחן,²⁶ שו"ת מנחת יצחק,²⁷ שו"ת משנה הלכות,²⁸ שו"ת חלקת יעקב²⁹ ושו"ת תשובות והנהגות³⁰ לא הסכימו להיתרו של בעל האגרות משה. כך שיוצא שגם כאן, מי שבכ"ז הגיע לשעת דחק שהאגרות משה דיבר עליה כשהתיר חלב של גויים – צריך לקחת בחשבון הנסיבות שבהן ניתן ההיתר, וכן שישנם פוסקים שלא התירו את זה כלל אף באותן נסיבות.

פת עכו"ם

אסרו חכמים לאכול מפיתם של גויים,³¹ כדי שלא יתקרבו זה לזה, כלומר שמא יבואו לסעוד יחד, ומתוך כך ישתו מיינם של הגויים, יבואו לקשרי חתונה עימם ח"ו, ואף יבואו ח"ו לעבוד עבודה זרה.³² ואפילו במקום שלא שייך טעם זה (כגון פת של כמרים שאינם נישאים) אסרו חכמים.³³

כאשר אין אופה יהודי בסביבה (עד מרחק של כקילומטר³⁴), התירו חכמים לקנות פת שנאפתה למטרות מסחריות, משום שיש פחות קירוב בין ישראל לגוי כאשר הישראל אינו מכיר כלל את האופה. היתר זה נכון גם אם יש אופה יהודי בסביבה אך הוא לא מכין פת באותה האיכות.³⁵ לדעת הרמ"א³⁶ התירו גם כאשר ישנו אופה יהודי בסביבה, אם כי הש"ך³⁷ העיר על הרמ"א הנ"ל – "מיהו נראה דיש ליזהר אף כל ימות השנה שלא ליקח

26. ערוך השולחן יורה דעה סימן קטו סעיף ה.

27. שו"ת מנחת יצחק חלק ב סימן כא.

28. חלק ד' סימן ק"ג מסיבות רבות, כגון גזרה שנאסרה במניין, ומדין נדר, ומחשש דבר טמא בעדרו, ומפקפוק בפחד שיש מהממשלה ובאפשרות של החברות להתחמק מאחריות, ומדקדוק בתקנות הממשלה שמתירות עירוב חומרים אחרים בשיעור של עד 2% מהחלב.

29. חלק יו"ד, סימן ל"ד.

30. תשובות והנהגות כרך א סימן תפ.

31. משנה מסכת עבודה זרה דף לה עמ' ב'.

32. מסכת שבת דף יז עמוד ב – "גזרו על פתן ושמןן משום יינן, ועל יינן משום בנותיהן, ועל בנותיהן משום דבר אחר...".

33. רמ"א יו"ד קי"ב סעיף א'; ט"ז שם ס"ק א'. ש"ך שם ס"ק ד'; ביאור הגר"א שם ס"ק ב'.

34. פתחי תשובה ס"ק ו', ואם הוא בדרך, אם יש פת ישראל עד ארבעה קילומטרים בהמשך דרכו יחכה ולא ייקח מגוי, שו"ע שם ט"ז.

35. שו"ע שם ה'.

36. שו"ע רמ"א קי"ב ב'. הש"ך בס"ק ח' כתב בשם המרדכי שמותר אפילו פת בעלי בתים, משום שטעם היש אומרים ברמ"א הוא שגזרת פת עכו"ם כלל לא התקבלה בחלק מהמקומות.

37. ש"ך יורה דעה סימן קיב ס"ק ט.

פת של עובד כוכבים מן הפלטר היכא דיש פלטר ישראל אם לא שהפת עובד כוכבים יפה יותר דאז שרי".

במדינת ישראל, שבה יש רוב מוחלט של יהודים, המציאות למעשה היא שכמעט כל המאפיות, הגדולות כמו הקטנות, נמצאות תחת השגחת כשרות של הרבניות המקומיות וגופי כשרות נוספים, כך שהמציאות של פת עכו"ם לא נפוצה כלל ועיקר.

בעקבות מציאות זו, נוהלי הרבנות הראשית לישראל הם שאין סיבה להתיר שימוש בפת עכו"ם בארץ ישראל, שבה יש שפע של פת ישראל.³⁸ יוצא שהנוהג בישראל הוא **שלא להתיר** שימוש בפת עכו"ם. צריך לדעת שהמציאות בחו"ל היא כמובן שונה בתכלית. רוב מערכות הכשרות בחו"ל מקילות באופן גורף בפת ממאפיות של גויים (פת פלטר). הדברים נוגעים גם לעוגיות, עוגות ושאר מאפים המוגדרים כ'פת הבאה בכיסנין', שגם בהם ישנו איסור של פת עכו"ם, וכאשר הם מיובאים מחו"ל בהשגחת מערכות הכשרות הנ"ל, צריך לדעת שהם נאפו ע"י גוי תחת ההיתר של 'פת פלטר'.

צריך לדעת זאת כאשר אנחנו קונים בחו"ל מאפים שונים שיש עליהם חותמת כשרות – יכול להיות מאוד שחותמת זו ניתנה לפת שנאפתה ע"י פלטר ללא שישראל סייע אפילו בהדלקת האש. אם באותו אזור ניתן להשיג פת שנאפתה ע"י יהודי – לפוסקים כשו"ע אסור יהיה להשתמש בפת זו. גם לפוסקים כרמ"א – לפי חלק מהדעות³⁹ יש כאן איסור של שינוי מנהג אם הם מגיעים מארץ ישראל, שבה המנהג הוא שלא להשתמש כלל בפת שנאפתה ע"י אופה גוי.

סיכום:

בבואנו להכריע אם להשתמש במאפה כזה או אחר, שלמעט בשעת דחק מוטלים על היוצא לחו"ל מנהגי א"י שממנה הוא מגיע, ההיתרים וההקלות בהלכות פת עכו"ם לא חלים עליו בד"כ. כל שכן כאשר יהודי נמצא בארץ ישראל, שבה יש שפע של מאפים שנאפו ע"י יהודים – אין לעשות שימוש במאפים שנאפו ע"י גויים תחת ההיתר של 'פת

38. הראשון לציון הרב הגאון אליהו בקשי דורון זצ"ל, תחומין כ"ג, מובא שם בעמ' 464 כהערת אגב במאמר – "מדיניות הרבנות הראשית במוצרי חלב נכרי".

39. דרכי תשובה יו"ד סימן קי"ב ס"ק יט, והובא ע"י הרב חיים בנימין גולדברג בספרו 'בין ישראל לנכרי' חלק יורה דעה פרק ט' סעיף ח' עמ' סג, הערה כד. וכפי שראינו בהערה לעיל בשם הראשון לציון הרב הגאון אליהו בקשי דורון זצ"ל.

פלטרי השייך בעיקר למציאות המורכבת של החיים בגולה. כאן המקום לציין שהרבנות הראשית לישראל נותנת אישור ייבוא רק למוצרים שלא נאפו ע"י גויים.⁴⁰

חדש בחו"ל

בספר ויקרא (כג, יז) נאמר: "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה, עד הביאכם את קרבן אלהיכם". התורה מצווה שלא לאכול מן התבואה של השנה החדשה עד הקרבת קרבן העומר. בזמננו, שבית המקדש חרב וקרבן העומר אינו קרב, אסור מן התורה לאכול מהתבואה החדשה עד סופו של יום ט"ז בניסן.

המשנה בערלה (פרק ג', משנה ט') כותבת: "החדש אסור מן התורה בכל מקום", וכותב שם הרמב"ם בפירוש המשניות: "שנאמר: ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו ולא תלה את זה בארץ". וכך פסקו רוב הראשונים.⁴¹

במהלך הדורות, מחמת מצוקת הגלות, בחלק מן הקהילות נהגו שלא להקפיד על איסור אכילת חדש.⁴² **כדי ליישב מנהגם** דנו הפוסקים בשאלה אם איסור זה נוהג גם בתבואה שגדלה בקרקע גוי,⁴³ ואם הוא נוהג גם בחוץ לארץ.⁴⁴

למעשה פסק השולחן ערוך (יו"ד רצג, ב): "איסור החדש נוהג בין בארץ בין בחוץ לארץ, בין בשל ישראל בין בשל עובד כוכבים", וכך קבעו להלכה רוב הפוסקים.⁴⁵ וגם אם נהגו

40. "יבוא מזון - מדרך לרב נותן הכשרות", עמ' 6.

41. עיין בשו"ת הרא"ש כלל ב' סימן א'.

42. מנהג זה הוזכר כבר בשו"ת הרא"ש (כלל ב סימן א).

43. דברי רבנו ברוך הובאו בשו"ת הרא"ש (שם). כנראה מחוסר זמינות של שו"ת מהר"ם מרוטנבורג ייחסו זאת כמה אחרונים לרבנו ברוך בעל התרומה, אך בבעל התרומה שלפנינו הדבר אינו מובא. עיין עוד בב"ח (רצג, א) שהאריך להסביר ולהוכיח שיטה זו.

44. שאלה זו היא מחלוקת תנאים במסכת קידושין לו, ובאור זרוע סימן שכח הביא סיבות לפסוק כדעה המקילה בשעת הדחק, ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג, לבוב קצט התיר אף לסמוך על כך לכתחילה.

45. רמ"א שם, ש"ך (רצג ו) גר"א (שם ב) בית הלל שם, של"ה (קדושת האכילה קז), משנ"ב (סימן תפט ס"ק מה), שו"ת שאגת אריה (דיני חדש סימן ב), חכמת אדם (שע"צ משפטי הארץ ז), שו"ת חת"ס (או"ח טו). לעומתם יש שהקלו בכך: ט"ז (שם), מגן אברהם (תפט, יז), פרמ"ג (א"א שם), חוק יעקב (שם כב), ערוך השלחן (רצג, ו), פני יהושע (קידושין בקו"א). והב"ח (סימן רצג) הקל בקרקע נכרי. באגרות משה (יו"ד ד, מו) כתב שמכיוון שההיתר דחוק, אין להקל אלא כאשר אין אפשרות לברר אם המוצר עשוי מתבואה האסורה באיסור 'חדש'. וברמ"א שם כתב שאין למחות ביד המקילים, שמוטב יהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים.

אחרת במקומות שונים, אין בכך כדי לשקף פסיקה לקולא בעניין. אלא כמו שכתב הרמ"א,⁴⁶ שפסק גם הוא כשו"ע, בשם הרא"ש:

"אבל אין להורות לאחרים במקום שרוב שתייתן ואכילתן ממינים אלו, כי מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין". וכדברי המשנ"ב⁴⁷ – "והנה אף שאין בידינו למחות ביד המקילין מ"מ כל בעל נפש לא יסמוך על התירים הללו ויחמיר לעצמו בכל מה שאפשר לו כי להרבה גדולי הראשונים הוא איסור דאורייתא בכל גוונ".

משום כך בחו"ל ישנו צורך בתשומת לב רבה לאיסור 'חדש'. החשש קיים גם אם צורכים מוצרים כשרים בלבד, מוצרים שמופיעים ברשימות כשרות שונות, או לפי מענה מרבנים שונים בחו"ל, משום שכמעט כל מערכות הכשרות בחו"ל מסתמכות על הדעות המקילות ומתירות את כשרותם של מוצרים המכילים תבואה האסורה באיסור חדש.

סיכום:

גם בנושא זה של איסור חדש, אף שיש היתרים שנצרכים להם חלק מבני הגולה, צריך לזכור שהיתרים אלה הם בגדר של 'לימוד זכות' והם שייכים למציאות המורכבת של הגולה שהיא לחלוטין בדיעבד. לכן כל מי שחפץ בכשרות של 'לכתחילה', ודאי שלא ירצה ללכת כנגד כמעט כל הפוסקים בעניין זה.

הבדלים בבדיקת חומרי הגלם בין ארגוני הכשרות השונים

רבות נכתב על תעשיית המזון המודרנית ועל אתגרי הכשרות הנגררים בעקבות התפתחות מבורכת זו. כאשר אנחנו רוכשים מזון תעשייתי, אנחנו רוכשים מוצר המורכב בהרבה מקרים מרשימה ארוכה של חומרי גלם שונים ומגוונים, שכל אחד מהם דורש בירור לגבי כשרותו.

מהיכרותנו עם השטח, ובעמדתנו בקשר עם מומחי כשרות וחומרי גלם, אפשר לראות בצורה ברורה שישנן שתי רמות של השגחה:

♦ ישנם גופי כשרות לא מעטים, שבבואם להעניק כשרות מטעמם למפעל מזון מסוים, מסתפקים בבדיקה כללית ושטחית בלבד של רשימת חומרי גלם שבהם הוא עושה שימוש. זאת ע"י טלפונים, פקסים, תכתובות דוא"ל וביקורים חד פעמיים במפעלי המקור. מתן הכשרות אינו כולל הכשרת הכלים שבהם למשל מייצרים מייצבים וחומרי טעם שונים המיוצרים במפעלי המקור לטובת מפעל המזון שהם רוצים לתת לו כשרות, וללא

46. יורה דעה הלכות חדש סימן רצג סעיף ג.

47. סימן תפ"ט ס"ק מ"ה.

השגחה רציפה שמוודאת שהמפעל לא משנה מעת לעת את מקור חומרי הגלם שבהם הוא משתמש בייצור.

גישה זו אינה בהכרח תוצאה של רשלנות. ישנם ארגוני כשרות עולמיים שמעידים על כך שמטרתם היא לתת כשרות ולו ברמה הנמוכה ביותר, ובלבד שתהיה כשרות בכמה שיותר מקומות. לשם הגשמת רעיון זה, שמטרתו להציל אנשים מאכילת אוכל שאינו כשר, ישנו בדרך כלל צורך לוותר על הרבה עקרונות הלכתיים של 'לכתחילה' ולייסד כשרות שהרבה ממנה הוא 'דיעבד'.

♦ לעומת זאת ישנם גופי כשרות ברמה גבוהה, שאכן מקפידים שכל חומר הנמצא במאכל שהם משגיחים עליו – יהיה בתכלית הכשרות. זאת ע"י ביקורים חוזרים ונשנים במפעלי המקור, או אפילו השגחה צמודה כל זמן הייצור במקרה הצורך, בדיקה דקדקנית של רשימת חומרי הגלם, הכשרת המפעל שבו מיוצרים חומרי הגלם של מפעל המזון שהם רוצים לתת לו כשרות והכשרתם והעסקתם של מומחים לחומרי גלם וכשרות שביכולתם לתת מענה רציף ומזויק יותר בכל שאלה שעולה בפני גוף הכשרות.

לסיכום:

ראינו שגם אם ארגון כשרות לא מגדיר את עצמו 'מהדרין' – אנחנו מצפים ממנו להתנהלות של לכתחילה. התנהלות זו כוללת בראש ובראשונה מערכת פיקוח רצינית שיודעת לרדת לפרטים ולהחליט להקל ע"פ הגדרות הלכתיות ברורות ומקובלות. הגדרות אלה אומנם אינן צריכות לצאת ידי חובת כל שיטות הפוסקים (כמו שאמורות לנהוג כשרויות המהדרין) – אך השיטות ההלכתיות שארגון הכשרות סומך עליהן צריכות להיות מבוססות, והשימוש בהיתרים שנתנו גדולי הדורות ייעשה בהקשר שבו הם ניתנו ולא באופן גורף.

כמו כן, ראינו שיש הבדל בין 'מקום צורך' ו'שעת הדחק' שבהם ניתן לפעמים להקל ולהיכנס למציאות של דיעבד. אך נשאל את עצמנו שוב ושוב – עד כמה אנחנו אכן נצרכים להיכנס למציאות הזו? האם זו אכן שעת דחק כזו שמצריכה אותי לוותר על המציאות ההלכתית הראויה לכתחילה?

כולנו רוצים להיות 'צרכנים נבונים', אנחנו רוצים לדעת שמוצר שאנחנו רוכשים ושנחשב בריא – יהיה בריא ללא שום ספקות וויתורים. מוצר שאנחנו קונים עם תקן בטיחות מסוים – יענה על תקן זה. מוצר שאנחנו קונים ושידוע שהוא איכותי, עמיד וחזק – אכן יהיה כזה.

איננו רואים סיבה לכך שבנושא הכשרות – וגם אם היא כשרות רגילה – נעשה פשרות שיכול שמביאות לפינוי מציאות שלמה של דחק ו'דיעבד', או אף מכשלה חס וחלילה

הנובעת מהשגחה שאינה איכותית. כפי שכתבנו בראש המאמר, גם כשרות רגילה צריכה להיות רצינית ומהימנה – אף שהיא בעלת סטנדרטים שונים ונמוכים יותר, ואף שהיא סומכת על שיטות מקילות כאלה ואחרות.

ככל שציבור שומרי הכשרות יציף שאלות לארגוני הכשרות שאת מוצריהם הוא צורך, ידרוש עמידה בסטנדרטים הבסיסיים של הכשרות הרגילה, ולא יהיה מוכן לקבל מציאות של 'דיעבד' שהופך לו לאיטו ל'לכתחילה' – כך תעלה רמת הכשרות בארץ ובעולם, ונדע שמוצר שכתוב עליו 'כשר' הוא אכן כזה **לכתחילה**.